

JAK ZVÝŠIT POČET ARCHITEKTONICKÝCH SOUTĚŽÍ V ČR?

ZPRÁVA ZE SYMPOZIA O ARCHITEKTONICKÝCH SOUTĚŽÍCH

Česká komora architektů uspořádala 9. dubna 2010 v Brně mezinárodní symposium Architektonické soutěže. Celodenní konference představila architektonické soutěžení z pohledu soutěžících, profesní organizace, právníků i zadavatelů. Užitečné bylo především srovnání situace s Rakouskem, kde se koná více než 1 200 různých typů soutěží a výběrových řízení ročně, a také s Finskem, které dlouhodobě ve své Politice architektury prosazuje konání architektonických soutěží. Každý ze čtyř přednáškových bloků byl zakončen diskusí, do níž se zapojovalo nejen všech osm přednášejících, ale také několik desítek posluchačů.

Neutěšený stav při zadávání veřejných zakázek

V úvodu předseda ČKA Dalibor Borák připomenul, že stav zadávání veřejných zakázek v České republice je alarmující. Z 1 500 veřejných zakázek na projekty ročně je u nás zadáno prostřednictvím architektonických soutěží jen zlomek (v roce 2008 pouhých šest). Přitom se jedná o naprosto samozřejmý model fungující ve všech vyspělých zemích.

Pokud už dojde k nějakému typu výběrového řízení, téměř vždy jsou bohužel hlavním kritériem posuzování nikoli konkrétní řešení stavby, ale jen obchodní parametry (výše obrátu firmy, zkušenost s podobnou zakázkou, portfolio atd.). Často tak dochází kvůli nedůsledné přípravě zadání zakázky ke zbytečnému proinvestování finančních prostředků.

ČKA se rozhodla upozornit na tuto katastrofální situaci veřejnost, politické strany i vládu také proto, že je ze zákona pověřena péčí o stavební kulturu a spolupůsobením při ochraně veřej-

ných zájmů v oblasti výstavby, architektury a územního plánování. Zároveň je jejím úkolem spolupracovat s vypisovateli soutěží a výběrových řízení, posuzovat soutěžní podmínky a bránit konání neregulérních soutěží a výběrových řízení, jak stanovuje výslovně zákon o výkonu povolání.

Neinformovanost, nebo záměr?

Architektonických soutěží existuje mnoho typů – studentské soutěže, přehlídky realizovaných staveb, ideové, projektové, konstrukční soutěže atd. ČKA se snaží prosazovat především soutěže směřující k zadání veřejné zakázky na zpracování projektu. Soutěž by měla proběhnout na každou veřejnou stavbu, jejíž investiční náklady překročí 80 milionů Kč. „Nevůle takové soutěže organizovat je u nás stále silnější,“ potvrzuje Jan Sapák, člen představenstva ČKA a specialista na architektonické soutěžení. O důvodech lze spekulovat. Mohou jimi být:

- naprostá nevědomost investorů o možnosti zadat zakázku prostřednictvím architektonické soutěže;
- úmysl postupovat záměrně ne-transparentním způsobem;
- obava ze složitosti procesu vycházející z nedostatečné informovanosti;
- obava z finanční a časové náročnosti (vyplacení cen, zaplacení porotců), aniž by si kdokoliv uvědomil, že se pečlivost a vyšší investice v počátku vyplatí;
- obava, že porota vybere stavbu, s níž se veřejnost neztotožní;
- obava ze složitého shánění peněz na soutěž;
- obava ze sporů atd.

Bohužel, většinu investorů zajímá při zadání zakázky skutečně jen cena. Ani architekti sami situaci mnohdy nezlepšují, když tvrdí, že v soutěžích vítězí průměrná architektura, nebo když se opakovaně zúčastňují neregulérních soutěží.

Sapák dovozuje, že soutěže jsou bytostným zájmem veřejnosti, nikoliv primárně zájmem architektů. Stovky významných staveb vzešly právě z architektonické soutěže (např. opera v Sydney, Center Pompidou, řada staveb Alvara Aalta atd.). Soutěž nemusí vést k extravagantnímu objektu, všechna požadovaná kritéria (ať už na vzhled stavby či na úspornost) je možné vložit do soutěžních podmínek. Soutěžení i bez vítězství přináší vždy cenné srovnání nejen zadavatelé, ale i samotným soutěžícím.

Architekt Sapák na sympoziu i při výzvách vládě k doplnění protikorupčního balíčku, či politickým stranám k doplnění volebních programů v loňském roce, vždy připomíná:

- architektonická soutěž je vyspělým a osvědčeným typem soutěže formovaný dlouhou tradicí (architek-

- tonické soutěžení je zdokonalováno již více než 160 let);
- účelem je vybrat nejuvhodnější návrh na základě porovnání všech získaných řešení, což otevírá velkou pravděpodobnost, že se soutěže zúčastní i schopný a profesionální autorský tým;
 - soutěž je transparentní a přináší názor kvalifikované odborné poroty, která se skládá jak ze zástupců investora, tak z nezávislých odborníků;
 - v civilizovaných zemích je považována za jeden z nejproduktivnějších a zároveň nejspravedlivějších způsobů, jak najít autora stavby;
 - soutěž mobilizuje nejlepší lidské schopnosti a je zároveň ověřeným způsobem, jak vyčlenit pro veřejný zájem v rámci možností ty nejlepší výsledky;
 - soutěž míří k nejlepšímu zhodnocení jak veřejných peněz, tak i cenných veřejných prostor nebo pozemků.

Proč pořádají soutěže v Rakousku

Většina obyvatel planety žije ve městech, v zastavěném prostředí (3,5 mld. lidí). „Správné plánování je nutností, protože ovlivní naše životy i životy našich dětí,“ říká **Georg Pendl**, prezident Rakouské komory architektů. „Čím lépe se rozhodneme na začátku, tím lepší bude výsledek. Protože veřejný sektor utrácí peníze všech daňových poplatníků, chceme, aby byly vynaloženy správným způsobem a transparentně. A to umožňuje architektonická soutěž“, dodává. Od roku 2002 funguje v Rakousku nový zákon o veřejných zakázkách, který soutěže podporuje. Není možné se pouze ptát na nejnižší cenu projektu. Za nejnižší cenu lze získat většinou jen špatný plán. V Rakousku se snaží u soutěží sledovat tyto aspekty:

Kvalita projektu – i největší realitní společnosti v Rakousku se řídí především kvalitou, která je vždy hledána už v počáteční fázi (projektové práce tvoří 10–15% celkových investičních nákladů). Soutěž přináší široký okruh možností. Hledá se zpracovatel projektu, který dodá nejlepší konkrétní řešení daného předmětu zakázky. Renomovaný ateliér nemusí vždy být nejlepší.

Peníze – je nutné hned v počátcích zajistit dostatečné množství finančních prostředků na realizaci soutěže (a mít jistotu peněz na realizaci stavby).

Transparentnost – možnost detailního sledování průběhu soutěže, včetně porotování.

Šance pro nováčky – soutěž otevírá cestu začínajícím architektům.

Přesná definice zadání – čím volnější, jasnější a stručnější, tím lépe.

Rakouská komora architektů (2 300 členů) provedla studii, v níž zjišťovala účast architektů v soutěžích. V Rakousku proběhne cca 1 200 soutěží a výběrových řízení na projekt ročně (ne všechny jsou schváleny Komorou a mnohé z nich jsou neregulární) a každá kancelář se zúčastní v průměru 3,5 soutěže, náklady na jeden soutěžní návrh činí přibližně 14 tisíc eur. Na www.architekturwettbewerb.at lze nalézt podrobnější informace – vzorové zadání, kalkulačku soutěžních nákladů na porotce a ceny dle investičních nákladů atd.

Za normalizace bylo více soutěží než dnes

Soutěžení v ČR před rokem 1989

Profesor **Miroslav Masák** přiblížil praxi architektonických soutěží od 60. do 80. let. Porota měla tehdy větší vážnost než dnes, soutěžní řád byl jednodušší, porotování méně sešněrované. Pořádání soutěží se později přesunulo na správní úřady a zájem veřejnosti o výsledky soutěží se postupně vytrácel. Po roce 1972 došlo k omeze-

ní účasti některých soutěživých či porotců. „Soutěží nebylo ani málo ani moc, bylo jich však rozhodně více než dnes,“ říká profesor Masák. Například Viktor Rudiš se v šedesátých letech zúčastnil deseti národních a čtyř mezinárodních soutěží, v dalších letech byla jeho účast obdobná. Účast v mezinárodních soutěžích byla ale omezená – distribuovaná v 60. letech Svazem československých architektů, který u většiny významných soutěží asistoval. V pozdějších letech už bylo možno svaz vynechat. Mezi nejvýznamnější akce té doby patří např. soutěže na čs. pavilony na EXPO v Montrealu a v Ósace, uskutečnily se také soutěže na halu Hlavního nádrží v Praze, dostavbu Národního divadla, letiště Ruzyně, budovy Národního shromáždění či na televizní vysílač Ještěd. Probíhaly rovněž soutěže na městské celky. Stejně jako dnes se konala řada soutěží, jejichž výsledky se nerealizovaly.

Veřejný prostor je na okraji zájmu

Podle Miroslava Masáka je malý počet soutěží způsoben mimo jiné ztrátou dialogu mezi architekturou a veřejností. Veřejný prostor a kvalitní stavby jsou na okraji zájmu. Média by měla architektonická témata vítat a zajišťovat osvětu. Organizátory odrazují i vyšší vstupní náklady – zde navrhuje cílenou finanční podporu organizátorům soutěží například od MMR. Upozornil také na nedostatky v soutěžním řádu a připravil pro ČKA návrhy změn. Své vystoupení profesor Masák uzavřel slovy: „Soutěží se již staletí a soutěží se na celém světě. Na celém světě také architekti na soutěže nadávají. A soutěží.“

Návrhy jsou výsledky tvůrčí duševní činnosti

Právníci **Jakub Matějček** a **Veronika Křest'ánová** shrnuli soutěž o návrh a zadání zakázky dle zákona o veřejných zakázkách a s tím spojené autor-skoprávní souvislosti.

Jednání s vítězem soutěže / návaznost veřejné zakázky na zhotovení projektové dokumentace

Pokud je do navazujícího jednacího řízení bez uveřejnění vyzván pouze vítěz soutěže, může se stát, že nebude nejzpůsobilejší ke zhotovení projektové dokumentace. Také zadavatel nemůže porovnat např. ceny za zhotovení projektové dokumentace podle vítězného návrhu od více dodavatelů. Naopak, když na soutěž jednacím řízením bez uveřejnění vedené s vítězem či vítězi soutěže nenavazuje (což je přípustné) a zadavatel vybírá z nabídek více uchazečů na zhotovení projektové dokumentace podle vítězného návrhu v některém z běžných typů zadávacího řízení, musí se zase vyřešit souhlas s užitím autorského díla (vítězného architektonického návrhu) a mohou nastat závažné komplikace spojené s právem autora vítězného architektonického návrhu na autorský dohled a následně s dvojitými autorskými právy při výstavbě.

Dvoukolovost

Zákon o veřejných zakázkách nezná dvoukolové architektonické soutěže; obvykle jsou spojovány s rizikem, že nebude zachována anonymita návrhů, která musí být podle zákona zajištěna po celou dobu soutěže až do okamžiku rozhodnutí poroty o výběru nejvhodnějšího návrhu či návrhů.

Závaznost rozhodnutí poroty

Novela zákona projednávaná Parlamentem ČR přepokládá zrušení možnosti zadavatele vyhradit si právo rozhodnout o výběru nejvhodnějšího návrhu odlišně od rozhodnutí poroty.

Návrh je výsledkem tvůrčí duševní činnosti

V zákoně je tedy režim soutěže o návrh popsán jiným způsobem než u jiných zakázek. Soutěž o návrh přináší skutečné plnění, zatímco zakázky vybirají nejlepší návrhy smluv.

Autorská práva

Primárně patří pouze fyzickým osobám (architektům), právnické osoby (ateliéry) nemohou být autory, mohou mít práva od skutečných autorů – tvůrců – jen odvozeně. Právníci doporučují, aby soutěžní podmínky přímo ukládaly účastníkům (kterými běžně mohou být i osoby právnické) předat informaci, kdo je autorem návrhu, dále uvést, jaký právní vztah je mezi účastníky týmu a také aby účastník byl oprávněn případně uzavřít smlouvu v jednací řízení bez uveřejnění. U soutěžních návrhů by měl být vždy uveden tým autorů (nikoliv jen název ateliérů), vše samozřejmě při vědomí, že autor má právo, aby jeho jméno nebylo uveřejněno (dílo anonymní).

Rekonstrukce

Může se jednat o zásah do původního architektonického díla. Až na výjimky je třeba získat svolení původních autorů/dědiců. I pokud jde o dílo již volné (autor déle než 70 let po smrti), existuje zákonné právo na postmortalní ochranu a zákaz užití díla způsobem snižujícím jeho hodnotu. Toto právo mohou uplatnit zejména příbuzní v řadě přímé.

Duchovní hodnota

Rozlišujeme návrh jakožto nehmotný statek (duchovní hodnotu) a návrh jakožto hmotný nosič (papír, CD). Tyto termíny by se měly rozlišovat i v soutěžním řádu.

Ve Finsku musejí být veřejné budovy dobrým příkladem

Finská Politika architektury počítá s architektonickými soutěžemi jako s prostředkem získání kvality. „My jsme daňoví poplatníci, my musíme usilovat o kvalitu (energetickou úspornost, funkčnost, ekologický přístup, nízkou cenu, estetiku atd.),“ upozorňuje **Paula Huotelin**, generální tajemnice Finské asociace architektů. Ve Finsku má soutěžení více než 130letou tradici, první soutěží byla budova Finské státní banky (1876). Paula Huotelin představila přibližně padesát nejvýznamnějších soutěží finské historie, včetně jejich statistik. Soutěže jsou

maximálně otevřené, a to i studentům, kteří si v případě úspěchu najdou partnera, který zakázku zaštití. Honoráře se domlouvají až při jednání řízení bez uveřejnění – cenový odhad se stanovuje srovnáním vybraných návrhů. Finský zákon o územním plánování stanovuje, že se musí vybírat vždy z několika návrhů. Jednotlivé obce před i po soutěži diskutují o výstavbě se svými občany. Média s propagací architektury a soutěží velmi pomáhají, i když stále setrvává trend publikovat spíše negativní zprávy.

Investor by měl zodpovědně promyslet zadání

Martin Svoboda, ředitel Národní technické knihovny, byl jediným zástupcem vypisovatelů soutěží. Instituce potřebovala zmodernizovat a rozšířit, a proto se již v roce 1998 objevil první nápad realizovat novou budovu. Martin Svoboda stál jak u idejí, tak u zadání soutěže a její organizace, u projektu i realizace této unikátní stavby, která byla otevřena loni v září v Praze-Dejvicích (autoři: Projekt Architekti – Roman Brychta, Adam Halíř, Petr Lešek, Ondřej Hofmeister). Než vzniklo zadání soutěže, převedly se požadavky zadavatele do studie proveditelnosti a odhadla se cena stavby. Pak bylo sestaveno přesné zadání soutěže, jehož součástí byly mimo jiné také otevřenost, vlídnost, srozumitelnost, flexibilita, nízké energetické a provozní náklady, střídme užití špičkových technologií a celistvost interiérů, exteriérů i uměleckých prvků atd. S vítězným návrhem byli všichni spokojeni, ale vznikl problém se zadáním zakázky týmu. V té době existoval jiný zákon o veřejných zakázkách, který neumožňoval zadat zakázku přímo vítězi. V roce 2004 proto musela proběhnout soutěž na dodavatele stavby. Jednání mezi autory vítězného návrhu architektonické soutěže a projektanty, kteří vyhráli soutěž na dodávku, neprobíhala tudíž vždy hladce. Určitým zjednodušením byla smlouva s dodavatelem na kompletní realizaci stavby včetně nábytku, navigačního systému a výběru subdodavatelů (ti byli konzultováni s investorem a byly srovnávány ceny).

Co jsme se naučili

U každé zakázky je nutné mít jistý pozemek a jistotu stálého přísunu peněz. Zároveň je důležité mít dobré partnery (kolegy, architektky, projektanty, dodavatele atd.). Zásadní je uvědomit si, že stavíme pro budoucnost (neznámou budoucnost) a že musíme být flexibilní v projektování i v rozhodování. Naučili jsme se pokoře, hledání dobré rady a držení se idejí.

Co čekají architekti od soutěží?

Jiří Plos, sekretář ČKA, staví soutěže na tři pilíře – zadavatel – porota – soutěžící, jimž vytváří složité zázemí veřejnost (v jaké fázi by měla být zapojena do diskuse o řešení?), úřad zadavatele a množství dotčených orgánů (jak a jakou formou mají stanovovat podmínky, vyjadřovat se k zadání, popřípadě participovat na posuzování). Jak mají případně kooperovat se soutěžícími a s porotou. Do celého procesu vstupují mezi uvedené subjekty ještě instituce kontrolní – ÚOHS a ČKA. Soutěže představují poměrně složitý proces protkaný vrstvami vzájemných vazeb. O nich i o postavení jednotlivých subjektů by si architekti sami měli udělat jasno a říci, co od nich, od každého jednotlivě i ve vzájemné součinnosti, očekávají. Co mohou pro zdárný průběh soutěží učinit soutěžící, co může učinit porota, co zadavatel. Aby bylo možno volit vhodnou strategii a nástroje, musí si komora otevřeně a bez vytáček ujasnit skutečný stav, zhodnotit hlavní důvody, proč se soutěže nekonají a poté hledat nástroje, jimiž může především ona sama efektivně působit.

Co může pro zdar soutěžení učinit ČKA
Může efektivně působit ve vztahu k porotě, byť ji nemůže jmenovat. Může upravit pravidla soutěží tak, aby

se jich vyhlášovatelé/zadavatelé nebáli a aby chtěli realizovat výsledek. Může působit na veřejnost opakovaným poskytováním informací o profesi a soutěžení. Může nabídnout další konzultace porotcům – nejen školení. Může účinněji jednat s úřady odpovědnými za některé úseky veřejné správy (za památkovou péči, ochranu přírody a krajiny a další) – pro tyto účely by měla disponovat základní koncepcí památkové péče a ochrany přírody (a dalších) ve vztahu k výkonu profese, zvláště pak v soutěžích. Může podporovat volnost soutěžních podmínek.

Novela zákona o zadávání veřejných zakázek

ČKA navrhla řadu změn, které uvádějí soutěžní řád ČKA do souladu s tímto předpisem. Změny se týkají především výslovného odkazu na SR ČKA, složení a činnosti poroty, podmínek zveřejňování výsledků soutěže, odškodnění soutěžících v případě zrušení soutěže a stanovení cen a odměn i souběhu se zadáním zakázky. ČKA bude dále intenzivně jednat s ÚOHS o takových podmínkách výkonu profese a soutěží, aby byl tento proces podpořen, ne brzděn a poškozován.

Důležité je zapojení komunálních politiků

Peter Gero je koordinátorem urbanistických konceptů města Hamburku včetně rozsáhlého developerského projektu HafenCity. Tvrdí, že developři nejsou většinou osvětleni a soutěže vyhláší jen v případě, že je k tomu donutí veřejná správa. Dobrým příkladem je ale právě projekt HafenCity. Než proběhla architektonická soutěž na masterplan, uspořádal investor soutěž na zpracovatele soutěžních podmínek, které se zúčastnilo šest ateliérů. O zpracování masterpla-

nu se pak, v dubnu roku 1999, ucházelo 175 týmů z celého světa, do dalšího kola postoupilo osm z nich a vyhrál nizozemsko-německý ateliér Hamburgplan (spolupráce Kees Christiaanse / ASTOC). Masterplan byl několikrát vystaven a proběhly diskuse s veřejností. Na území HafenCity nyní realizuje stavby více než 100 týmů z celého světa (mezi nimi např. Erik van Egerratt, Behnisch Architekten, Ingenhoven Architekten, Richard Meier, David Chipperfield, Rem Koolhaas). Architektonické soutěže probíhaly na „definovaná“ území. Na „nedefinovaná“ území pak byly organizovány investorské a developerské soutěže. Na celý průběh dohlížel hlavní architekt města.

V Hamburku se ročně uskuteční přibližně 15–20 soutěží schválených Komorou, zhruba stejný počet probíhá bez dohledu Komory. Pokud se jedná o veřejný pozemek, soutěž by měla proběhnout vždy. Podle Petera Gera je u soutěží důležité zainteresovat do nich komunální politiky, kteří budou soutěž a její výsledky prosazovat. Jednotlivé návrhy by měly být vystaveny a měly by je doprovázet veřejnosti srozumitelná písemná hodnocení poroty. Samozřejmostí by měla být anonymita návrhů, stanovení cen a odměn, přesné a realistické zadání nejen obsahové a finanční, ale také časové. Základem je také dobře složená porota, přezkušovatel soutěžních návrhů a spolupráce s profesní komorou.

Diskuse a sborník

Součástí symposia byly diskuse po každé přednášce a rozsáhlá panelová diskuse v závěru. Kompletní znění přednášek a vybrané diskusní příspěvky budou přetištěny ve sborníku ke konferenci, který bude vydán v průběhu letošního léta.

*Mgr. Markéta Pražanová
tisková mluvčí České komory architektů*